

ATATÜRK VE BULGARİSTAN

Prof. Dr. Hayriye Süleymanoğlu Yenisoğ

Mustafa Kemal, Balkan Savaşından hemen sonra Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği'nde askerî ataşe görevinde bulunmuş ve daha o zamanki düşünceleriyle Bulgar aydın çevrelerinin dikkatini çekmiştir. Türk aydınlarıyla da sıkı temasta bulunarak, Türk azınlığın sorunlarıyla yakından ilgilenmiştir.

Daha sonraki yıllarda Türk Kurtuluş Savaşının parlak zaferi, Bulgar kamuoyunun dikkatini yeni Türkiye Cumhuriyeti üzerine yöneltmiştir. Birçok bilim adamı, entelektüel çevreler, Mustafa Kemal'e ve gerçekleştirmekte olduğu köklü değişikliklere hayranlığını gizlemiyor ve yazılarında da bunu dile getiriyorlardı. Sofya Üniversitesi ve özellikle Balkan Yakındoğru Enstitüsü veya Özgür Üniversite adıyla da bilinen bu bilim merkezinde Türkiye'deki reformlar popülerize edilmekteydi. Üniversite öğretim üyeleri ve akademi kurumlarındaki bilim adamları, sistemli olarak Atatürk devrimlerini, Bulgaristan'la Türkiye arasındaki karşılıklı ilişkileri araştırmakta ve aydınlatmaktadırlar. Ünlü Bulgar bilgini St. S. Bobçev, Türkiye Cumhuriyeti hakkında pek çok yazılar yazanların, araştırmalar yapanların başında bulunmaktadır. S. Bobçev, Türk-Rus Savaşından (1877-1878) önce İstanbul'da lise öğrenimi, yine burada Tıp Akademisine devam etmiştir. Daha sonraları Rusya'ya iltica eder ve orada hukuk bitirir. Bulgaristan hukuk bilimleri tarihinde önemli bir yer alan üniversite öğretim üyesi ve Bulgar Bilimler Akademisi üyesi S. Bobçev, Adalet Bakanı, Eğitim Bakanı görevlerinde de bulunmuştur.

Türkiye'de öğrenim görmüş, Türk dili, Türk tarihi ve Türk kültürü hakkında geniş bilgi sahibi olan S. Bobçev, Türkiye'nin yeni Anayasasını ilk kez Bulgarcaya çevirmiş, dergilerde Kemalist Türkiye'sindeki reformlarla ilgili birçok yazılar yazarak, yorumlar yapmıştır. Genç Türkiye Cumhuriyeti hakkında: *"Türkiye Cumhuriyeti,... her yönlü yeniliğe doğru gençlik adımlarıyla ilerlemektedir. Avrupa standartlarına göre yenileşmekte olan Türkiye, Asyalılığının dış belirtilerinden vazgeçmiştir"*, diye yazmaktadır. (S. S. Bobçev, *Kak, Koga i zašto premahnaha v Turtsiya Sultanata i Halifata, V: "Nauçen pregled", God. I, kn. 1, 1929, str. 3...*).

S. Bobçev, Türkiye'de eğitim-öğretim alanındaki reformların önemi üzerinde durmuş, Lâtin esasına dayanan yeni Türk alfabesinin kabul edilmesinin yaratacağı kolaylıklara yüksek değer vermiştir: *"Başarılabileceğine hiç kimsenin inanmadığı şey, yani 2-3 yıl zarfında Arap alfabesiyle varolan edebiyat-dinî, bilimsel, yasal, yargılama, sırf edebî, nesir ve nazım eserlerinin Lâtin alfabesi aracılığıyla yeni eserlerle değiştirilebileceği, bu bir mucize oldu"*

demıştır. (S. Bobçev, *Yeni Türkiye'nin Reformlar Özlemi ve Başarıları*, "Nauçen pregled", Yıl IV, 1932, sf.: 24-38).

Söz konusu yazısında S. Bobçev, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumunun çalışmalarına yüksek değer vererek, kültür reformlarıyla ilgili şunu yazmaktadır: "*Mustafa Kemal Paşa'nın bu reformu şununla güçlüdür ki, geçmişi çiğneyerek ve efsaneleri atarak uzaklara bakan, büyük bir kültür ilerleyişi amacıyla sağlam bir esasa yaslanmıştır*".

Bilgin, devamla şöyle demektedir:

"Kemal Paşa'nın olmayacağı zamanlarda, davasının buhran geçireceği korkusu yoktur. Mustafa Kemal'in -yabancı ve Türk- düşmanları, Gazi M. Kemal'in kurduğu ulu binanın, kendisinin yönetimin başında bulunmayacağı ve yönetime katılmayacağı dönemlerde, yıkılmasını beklemeleri boşunadır. Eski Türkiye ortadan kalktı, eski Türkiye öldü. Yeni Türkiye değiştirilemez, reddedilemez bir gerçektir. Geri dönmek yoktur. Hep ileri gidilecektir. Türkiye'de birçok şeyler değişebilir. Özel yaşamı derin bir surette etkileyen bazı reformlar yeni bir biçim alabilir ve hatta bazılarında vazgeçilebilir. Fakat büyük toplumsal reformlar, kadının yükseltilmesi yaşayacaktır, şeriat etkisinin, sultanlık idaresinin, Arap alfabesinin kaldırılması vb. bütün bunlar geri dönmeksizin ölmüştür. Yeniden doğmuş yeni Türkiye, kurucusu ve yaratıcısının verdiği esaslı içerik sınırlarında kalacaktır. Hep ileri ve ileri gidilecektir". (S. Bobçev, Aynı eser, sf.: 17).

Türk Millî Kurtuluş Savaşı, Atatürk reformları hakkında eserler yazmış başka bir Bulgar bilgini de İvan Georgiev Altınov'dur. Sofya Üniversitesinde hukuk profesörü, Bulgar Bilimler Akademisi üyesi olan İv. Altınov, "*Bulgaristan'ın Çıkarları Gözönünde Bulundurulacak Doğu Sorunu ve Yeni Türkiye*" (Sofya, 1926) adlı monografik araştırmasında özel olarak Mustafa Kemal'in kişiliğini, Türk halkının Millî Kurtuluş Savaşında yerini ve etkisini incelemiş ve şöyle yazmıştır: "*Özgü niteliğinden başka, Türkiye'deki ulusal faaliyet, doğrudan doğruya kurucusu olan Mustafa Kemal'in kişiliğinin tamamen nüfuzu altındadır. Kişinin tarihte etkisini arayanlar için, doğrudan doğruya etraf dünyayı etkilemek yönünde yeni çağlarda, Mustafa Kemal Paşa'nın kişiliğinin doğudaki etkisinden daha tipik bir olay varolduğunu sanmam. Onun siması, Anadolu'da doğan millî faaliyeti tamamen canlandırmaktır..... Mustafa Kemal'in Türkiye Tarihi ve Doğu Sorununun gelişimi için ulu figürünü, özellikle İslâmın yol gösterici yıldızını başkentten uzak, Anadolu'nun karanlıklarında gören ilk düşüncede, uyanık bilincin parlamışında aramak gerekir. Çünkü bir kez Hilâfet'in merkezinden indirilen öldürücü darbelerden uzak Anadolu enginliklerine aktarılan öz kalbin nabzına İslâmın yurtsever oğulları yardımına ve Mustafa Kemal'in çabalarını paylaşmaya gecikmezler. O zaman ulusal yavru tehlike dışındadır.*

Güvenilir ellere teslim edilip onun şerefli geleneği zamanın işaretiyle belirlenmiştir". (İv. Altınov, Aynı eser, sf: 166).

Üç bölümden oluşan söz konusu monografik eserinin son bölümünde İv. Altınov, Mustafa Kemal'in öteki reformlarına yer vermekte ve özellikle medreselerin kapatılması, Hilâfet'in kaldırılması ile ilgili Atatürk'ü Büyük Petro ile, onun tutucu, dinî gericilikle savaşıyla karşılaştırmaktadır: *"Türkiye'nin kurtarıcısı, Büyük Petro gibi, karanlıkların perdesini yırttı ve buyruklarını ülkeye duyurdu. Birkaç saat içerisinde tam üç yüzyıl süresince reformlar alanında yapılanların hepsini geçen kararlar alındı. Böylelikle Türkiye'nin toplumsal dönüşümlerinde son büyük olay da tamamlanmış oldu". (İv. Altınov, Aynı eser, sf.: 431-432).*

İv. Altınov, Türk Millî Kurtuluş Savaşını, Atatürk'ün yetenekli büyük kumandan olmasını, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen köklü reformları işte böyle değerlendirmiştir.

Sofya Üniversitesi Hukuk Profesörü, Bulgar Bilimler Akademisi üyesi olan Petko Hristov Stoyanov (1879-1974) da Türkiye Cumhuriyeti'ndeki reformları büyük bir tarihî olay olarak değerlendirmiştir. *Bulgar-Türk Dostluk Cemiyeti'nin Başkanlığını da yapmış bilgin, iki ülke arasındaki ticarî, iktisadî ve kültürel ilişkilere büyük önem vermiştir. 1930 yılında yeni Türk alfabesiyle hazırlanan "Türkçe-Bulgarca Sözlük"e yazdığı Önsöz'de vurgulayarak şunu yazmıştır:*

"Türklerin komşularından biz, Bulgarlardan daha çok kimse Türkçeyi bilmez ve Türk halkını daha iyi tanımaz. Ve yazılı olarak dillerini öğrenmekle biz, büyük kültür ve iktisadî önemi olan bir dava uygulamaktayız" (P. Stoyanov, Önsöz. İsmail Sabri, M. Hazimov, "Yeni Türkçe-Bulgarca Sözlük", 2. Baskı, Varna, 1940, sf.: 5).

1938'de XXIV. Olağan Millet Meclisi'nin toplantı döneminde, Müslüman dinî mahkemelerinin yetenekleri yasa tasarısının incelenmesi dolayısıyla P. Stoyanov'un söylevi çok ilgi çekicidir. Dinleyicilere hitap ederek P. Stoyanov şöyle demiştir: *"B.B. Milletvekilleri saygı ve iyi niyet göstererek şunu itiraf etmeliyiz ki, son 20 yıl içerisinde Türkiye Cumhuriyeti çok büyük gelişmeler kaydetti... Biz, Türk milletinin ve Cumhuriyeti'nin şahsında -tekrar ediyorum- tarihin, gericilik olarak, bıraktığı her şeyden özgür bir millet karşısındayız. Gerçi tarihsel artıkların ortadan kaldırılması için -çoğu zaman- değişik yöntemler uygulanmış ve uygulanmaktadır; fakat uluslararası rekabetler, birbiriyle yarışlar ve bölge taksimatı alanı olan, 15 milyondan fazla nüfusu bulunan bir ülkede, ulusal köstek ve engel olan her şeyi ortadan kaldırmanın kolay bir şey olmadığını bilmek gerekir. Bu ulusal birliğe ulaşabilmek için pek çok araca ihtiyaç vardır. Türk milletinin, gerçekten de ülkeyi yükselterek bugün Yakındoğu'da, Türk devletinin şahsında, en modern ve her türlü özverilere hazır, kültür ve ilerleyişin temsilciliğini yapan yöneticilerin idealizmini tanımak gerekir" (P. Stoyanov,*

Söylev, XXIV. Olağan Millet Meclisi 1938 yılının 1. Dönemin Stenograf Günlükleri, C. II, sf.: 613).

P. Stoyanov, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde eski teokratik sistemin kaldırılması ve lâik bir devletin kurulması hakkındaki düşüncesini şöyle açıklamaktadır:

"Bugün Türk devleti lâik bir cumhuriyettir. Türk devletinin Ortaçağların ve İslâmizmin zorla kabul ettirdiği her şeyden kurtulduğu lâik bir cumhuriyet haline geldiği bugün bizim ilişkilerimiz açık, çağdaş bir esasa konulmuştur. Ben iddia ediyorum ki, benim düşüncelerimi kimse çürütemez" (P. Stoyanov, Aynı Söylev, sf.: 613).

Hukuk Profesörü Stefan Gavrilov Balamezov (1883-1960) da uzun zaman Sofya Üniversitesinin Rektörlüğünü yapmış, Dışişleri Mezhepler Bakanlığında ve birçok Avrupa ülkelerinde Bulgar Büyükelçiliklerinde çalışmış, uluslararası konferanslara katılmış ünlü bir Bulgar bilginidir. St. Balamezov'un Balkanlar ve Türkiye ile ilgili yazıları, Türkiye açısından oldukça ilginçtir. Bunlarda Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğini, Türkiye'nin iç ve dış politikasındaki değişiklikleri ele almakta ve olumlu değerlendirmektedir (*St. Balamezov, "Türkiye'de Durum", "Otets Paisiy" Dergisi, Sayı: 15-16, 1930, sf. 248-149).*

Yeni Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliği ile ilgili konularda Dr. A. Nedelkov, Balkanlar ve Türkiye hakkında Dr. G. P. Genov gibi birçok Bulgar bilgini yazılar yazmıştır.

Radikal reformlar gerçekleştirilmekte olan komşu Türkiye hakkında yirmili ve otuzlu yıllarda Bulgar basınında olumlu yazılar yayımlanmıştır. St. Stoyanov, "Sila" dergisinin dış politika sütunlarında "Balkanlar" adlı makalesinde Türkiye'nin bir Balkanlar gücü olarak gelişmekte olduğunu ve Türklerle Bulgarları ayıracak, uzaklaştıracak özel sorunların bulunmadığını yazmaktadır (*St. Stoyanov, "Na Balkanite", sp. "Sila", br. 13, 1923, str. 189).*

İki Dünya Savaşları arası döneminde Bulgar basınında, genellikle "*Uçitelska misil*", "*Rodna reç*", "*İzvestiya na Narodniya etnografski muzey*" vb. yayın organlarında her şeyden önce Türkiye'deki yeni eğitim ve öğretimin gelişmesiyle ilgili bir dizi yazılar basılmıştır. Yine olumlu bir ruhta "*Çitalişte*" dergisi de Arap alfabesinden vazgeçilerek, Lâtin alfabesi esasına dayalı yeni Türk alfabesine geçilmesini belirterek, en önemli olan yanı şudur ki, "*sadece birkaç yılda bütün kütüphaneler yeni harflerle yazılmış eserlerle doldu*", diye yazmaktadır.

Yazı devriminin zorluklarını değerlendirerek Bulgar aydınları, Türk hükümetinin memurları, görevlileri, öğretmenleri vb. zümreleri özel kurslardan geçirmesini, yeni eğitim-öğretim araç ve gereçlerinin yayımlanmasını büyük bir başarı olarak nitelendirmektedirler (*D. Vasilev, Biblioteki i çitalişta v nova Turtsiya, sp. "Çitalişte", God. XL, kn. 3-4, 1932, str., 125-126).*

Prof. Gatolov, İnkılap, Türkiye'nin müstakil kültürel gelişmesine geniş enginler açmış, aynı zamanda yazı dilinin de millî demokratik esasa dayanarak gelişmesini sağlamıştır. Halk dilinin zenginliğinden yararlanarak, Türk yazı dili son zamanda canlandı, tazeleşti ve daha anlaşılır bir dil oldu, demektir.

Prof. Gatolov, eğitim ve öğretimin dinî kurumlardan ayrılmasının büyük öneminden bahsetmektedir. Dinî eğitim kurumlarını tutuculuğun, gericiliğin birer ocağı olarak göstermekte ve ruhanî zümrenin çoğunluğu, yeniliğin, millî eğitimin lâikleşmesinin düşmanı kesildiğini vurgulayarak, Türk devletinin bu uğurda yaptığı reformları çok olumlu bulmaktadır. Yabancı okulların da imtiyazlarına son verilerek, Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığının kontrolüne geçirildiklerini takdirle karşılamaktadır (*Prof. Gatolov, Sıvremenna Turtsiya. V: sp. "Nauçen pregled", 1938, No: 1, sf.: 40-42*).

St. Bobçev, Türkiye'deki büyük sayıda Hıristiyanlar, yerli ve yabancı, sadece konuşma dilini bilenler, şimdi Türkçe kitapları, dergileri, gazeteleri okumaktadırlar, diye yazmaktadır (*St. Bobçev, V Hova Turtsiya. "Nauçen pregled", 1929, No 3, str. 247-260*).

Türk dilinin yabancı unsurlardan arındırılması hakkında dilci olmadığı hâlde, ancak Türkiye'de öğrenim görmüş ve Türkçeyi mükemmel bir şekilde bilen, Türkiye'de kültür alanındaki yenilikleri destekleyen St. Bobçev, Türk dilinin esas söz varlığının malı olmuş Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçeden atılmasında fazla ileri gidildiğini: "İtiraf edilmelidir ki, bu çabalarda galiba aşırılıklara gidilmektedir" cümlesiyle bu konuda kendi görüşünü belirtmiştir. İşte böyle, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında Türk Millî Kurtuluş Savaşı, yeni Türkiye Cumhuriyeti ve gerçekleştirilen radikal reformlar, Bulgar araştırmacılarının, Bulgar basınının esas konularından birini oluşturmuş ve bu komşu ülke hakkında Bulgar kamuoyuna, Bulgar toplumuna devamlı bilgi verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilmekte olan kültür reformları Bulgaristan Türkleri tarafından büyük coşkuyla karşılanıyordu.

Atatürk'ün devrimci atılımlarını adım adım izleyen Bulgaristan Türk aydınları, hiç gecikmeden daha 1928/29 ders yılında Lâtin esasına dayalı yeni Türk alfabesiyle özel statüde bulunan Türk okullarında eğitim ve öğretime geçilmesini sağladılar. Okullarda ve okuma evlerinde kurslar açılarak kadını, erkeği, yaşlısı, genci bütün Türk halkının da yeni harfleri öğrenmesi için geniş çapta bir faaliyet başladı. Kültür dernekleri ve spor klüpleri kuruldu. Bulgaristan Türkleri örgütleniyor, haklarını arıyorlardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda Bulgaristan'da lâik Türk okullarının sayısı 1700'ün üzerine çıktı, bir hayli Türkçe ders kitabı basıldı. Yeni açılmış Türk Öğretmen Okulu (1918-1928) ve Nüvvap Okulu (1922-1947) ilk mezunlarını vermeye başladı. Bulgaristan Türklerinin tek ve çok

önemli bir kurumu olan Türk Öğretmenler Birliđi, Atatürk ilkelerine dayanarak Bulgaristan Türklerinin lâik eğitim ve kültürü ile ilgili kararlar alıyor, bu kararların uygulanması için gereken çaba harcanıyordu. *Turan Gençlik Birliđi* de kuruldu ve kısa bir zamanda bütün Bulgaristan çapında Türk gençleri kitle hâlinde *Turan* örgütüne üye oluyor, gösteriler, kültür ve spor yarışmaları düzenleniyordu. Çıkardıkları *Turan* adlı gazete de gençlerin bu faaliyetlerini yaymakta ve kültür gelişmelerinin arttırılmasında büyük rol oynuyordu.

Bu dönemde Türkçe çıkan gazete ve dergilerin sayısında da bir artış görüldü. Bunların bir çoğu yeni harflerle çıkıyor, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki köklü değişmeleri destekleyen yazılar yayımlanıyordu.

Türklerin bütün bu faaliyetleri Bulgar yasalarına uygun bir biçimde yapılıyordu. Ancak Türkler arasındaki bu kalkınma Bulgar makamlarını rahatsız etmeye başladı. İşte bu olumlu gelişmeler çok görülerek yirmilerin sonlarına doğru Bulgar makamlarınca kısıtlanmaya geçildi, 1934 yılı hükümet darbesinden sonra da Türklerin karanlık günleri başladı. Türk okulları kapatılmaya veya Bulgar okuluna dönüştürülmeye başladı, Türkçe basın yasaklandı. Türk aydınlarından da birler öldürüldü, birleri sürgüne veya hapse gönderildi, birçokları da Atatürkçü, Pantürkist diye Türkiye'ye göçe zorlandı.

Türk Kurtuluş Savaşının başarıyla sona ermesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kişiliğini, eğitim, kültürel vb. alanda yapılan köklü değişikliklerin ve elde edilen büyük başarıların Bulgar aydınları ve Bulgar halkı tarafından olumlu karşılanması elbette doğaldır. Bulgar halkına bu hususta bilgi veren ve reformları olumlu değerlendiren Bulgar aydınlarından birçoğu, söz konusu dönemde Bulgaristan devlet kurum ve kuruluşlarında, Bulgar Millet Meclisinde milletvekili, bazıları Bulgar hükümetlerinde, Bakanlıklarda görev almış, Bulgaristan politikasının yönlendirilmesinde söz sahibi olmuş devlet adamlarıydılar. Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamış kişilerdi.

Ancak ne yazık ki, aynı dönemin Bulgar devlet yöneticileri, Türkiye'deki yenilikleri alkışlayanlardan bazıları, yukarıda adı geçenler de dahil, kendi ülkelerindeki Türkleri Cumhuriyet Türkiye'si'nin reformlarından uzak tutmak, Bulgaristan Türkünü cahil bırakmak için canla başla çalışmışlar ve özellikle Türk aydınlarına karanlık günler yaşatmışlardır.